

Dienes András

## PETŐFI ELVITATHATATLAN SZÜLŐHELYE : KISKÖRÖS

(Válasz Mezősi Károly vitaindító cikkére)

## I.

Nem először vitázom Mezősi Károssal s ha Petőfi halálára vonatkozó disputánk alkalmával csak céloztam erre, most már állíthatom, hogy a Petőfi-életrajz hatalmas anyagában aligha fogunk találni olyan kérdést, amelynek felderítésénél valaha is egy véleményen lehetsek vele. Ellentét közöttünk csak egyetlen helyen jelentkezik, de ez áthidalhatatlan, mert kutatói álláspontjaink különbözőségéből fakad: én a költőre tekintve írók életéről, Mezősi Károly pedig — mint maga mondja — „Petőfi álláspontjából” vizsgálódik. Már írtam egyszer arról, hogy a „képzeli magunkat Petőfi helyzetébe” jelszó, tehát a költőből való kitekintés, csak fikcióhoz vezethet.

Nekünk nincs szükségünk egy olyan életrajzi nézőpontra, honnan sok minden tárulhat elénk, csak egy soha: a költő ember volta, embersége, amellyel a világhoz szól. Mezősi szerint nekünk kutatóknak Petőfi „állításainak ne a megcáfolására, hanem azok valóságának bebizonyítására kell törekednünk...” Ha egyet értenék ezzel, úgy Petőfi arca mozdulatlan kőálarccá válna, ő maga bálvánnyá, mi a papjaivá, kiknek más dolga sem volna, mint füstölők lóbálása. Kívül kerülnék így szembe, ha nem magával Petőfivel, ki bálványok döntögetőjének nevezte magát? — Nekünk Petőfi élete, mely „szenvedélyek és szenvedések csataterén” folyt le, örök példánk — nincs cáfolni valónk tanításaiban. De mert élete csatater volt, a kutató dolga megmutatni, hol befolyásolta itéletét a szenvedés, hol ragadta el a szenvedély, melyet elszenvedett bánatmai, életkora, vérmérséklete és saját harcos jelenkora szítottak. Vajon, a költő eszmeiségét sérti az életíró, ha nem fogadja el feltétlenül azokat az állításait, melyeket a pillanatot szülhetett, a baráti közelség vagy téves közlések hívtak életre? Mi a feladatom: bizonyítani Petőfi „állításainak valóságát” akkor is, ha pl. Goetheről és Goethe életművéről vagy — hogy kortársai felé mutassak — Perczel Mórról, az emberről és katonáról való rossz véleményéről van szó? Vagy Adorján Boldizsárról, az igen gyenge költőről való jó véleményéről? Ember volt, tévedhetett, s nem kell mentegetnem magamat, ha tévedéseiről bátran beszélek, ha tévedéseinek okait keresem és közlöm. Hát hogyan? — Shakespeare, Dante, Tolsztoj és Goethe tévedhettek, náluk nem kell törekedni minden állításuk „valóságának bebizonyítására”, egyedül csak Petőfinél? Szüksége van Petőfi Sándornak erre a különleges kezelésre és mi volna az, amit legnagyobb klasszikusunkról az utókor nem tudhat meg? Mezősi Károly történész — kiváló településtörténész —, mi volna a véleménye arról a történetíróról, akit ilyen princípiumok vezetnének? Vagy ne tudná Mezősi Károly, hogy az életrajzírás is történetírás?

A költő verses megnyilatkozásai nem pontosan azonosak életrajzi adataival: itt vezet képzelgésekhez a költőből való kitekintés módszere. Ha a verskeletkezés helye és a verses *irtalom* kész életrajzi adatközlés lenne, akkor pl. a dunavecseiek joggal állíthatnák, hogy Petőfi bölcsője községükben ringott és Dunavecse az a hely, ahol a költő „az anyatejnek mézét izlelé” — mert a *Hazámban* c. költeményében ezt írta s ott írta. A költő lírai realizmusát Mezősi sokszor emlegeti állításai alátámasztásául, mintha nem tudná, hogy ez nem életrajzi adaléktár, hanem művészi ábrázolási mód. Mezősi azt is kívánta egyszer bizonyítani, hogy Petőfi egyenruhában, csapatot vezetve, fegyverrel a kezében halt meg, pedig tudjuk, hogy fegyvertelenül vett részt az ütközetben.<sup>1</sup> Halála így is a hősök halála, de Mezősít verses „jósia-

<sup>1</sup> Disputánk erről a Hadtörténelmi Közlemények 1957. 3—4. számának vitarovatában jelent meg.

tok” kötik, — ahogy most, a születés kérdésében Petőfi egyik kitűnő költeményének egyik mellékmondatát „nyilatkoztatnak” tekintti, valamiféle anyakönyvi bejegyzést pótló — illetve azt megcáfoló — adatnak. Semmi esetre sem annak, ami: a néphez, a tájhoz, a gyermekkor városához intézett szerelmi vallomásnak. E köré Mezősi — szellemesen, érdekfeszítően — egy történetet épít, melyet nagy filológiai készségével támogat alá. A főpillér azonban mindenképpen a verses közlés: „*Ez a város születésem helye...*” Jaj annak, aki ezt nem fogadja el anyakönyvi kivonatot helyettesítő okmánybejegyzésnek. Hát hazudik Petőfi? — fordul a kétkező felé Mezősi Károly, kezében fegyvereivel, „becsapta a kiskun népet?” és „félrevezette kortársait és az utókorát...” Mit szóljunk?

## II.

Ugyanis szólni kell, ezt tisztázni kell. Ebben egyetértek Mezősivel. Ha most lefolyik a költő száz esztendőös születési pere és a tények véglegesen Kiskőröst fogják igazolni — a tények mást nem igazolhatnak — ezt Kiskőrös Mezősi Károlynak köszönheti, aki megindította ennek a kérdésnek első tudományos vitáját. Mert ezt a százéves disputát hatalmi szóval és körbélyegzővel elintézni nem lehet, — s ha lehetne is, mit szóljunk a kiskőrösi Petőfi-házba zárandokolt ifjainknak, akik azt kérdezik — a Petőfi-ház gondnoka a tanúm, hogy valamenynyien ezt kérdezik — hogy Petőfi a *Szülőföldemen* című versét tényleg *Kiskunfélegyházán* írta? Egy dadogó válasz vagy egy nagyképű körmondat, s már úgy néznek rád, mintha itt valami nem volna egészen rendjén. És valóban nincs rendjén: 102 év óta folyik körülötte a szócséplés: a Kiskunság utolsó érveire senki sem válaszolt, Ferenczi Zoltán nagy életrajza sem felelet erre, de felelet volna a *Petőfi születésének és eltűnésének irodalma* c. tanulmánya, ha az így jelent volna meg?<sup>2</sup> Nem hisszük. Ugyanolyan irodalmi összefoglaló lett volna. mint a költő haláláról írt munkája. Nem is volt kivel vitakoznia, kortársa, a kiskunfélegyházi *Pásztor Ferenc* inkább érdemes hagyománygyűjtő, mint tudományos kutató. Az utóda, Mezősi Károly, már tudós, történész és muzeológus, akinek Petőfi szülőhelyét vitató tanulmánya négy éven keresztül bujdosott, s bár mindenki tudott róla — vitáztak vele, mielőtt nyomtatásba megjelenhetett volna egyetlen mondata! — a szerző éveki hiába várt a közlésre. Nem, ez nem volt rendjén, s az sem, hogy Kiskőrös küldöttséget menesztett a fővárosi irodalomtudományi intézményekhez, nem kevesebbet kérve, mint annyit, hogy hallgattassák el végre ezt a Mezősi Károlyt, mert veszélyezteti a „hivatalos születéshely” hiteletét. . . Mintha a költő a szelekbe rajzolta, vagy a Duna tükreire írta volna kiskunfélegyházi versét, s mintha ez a vers nem állna ott százezer kötetben, melyről minden diákgyerek tud: „*Ez a város születésem helye...*” Nos, itt van az Irodalomtörténeti Intézet válasza a kiskőrösiek kérelmére: szemléjében ad helyet a disputának.

Mezősi engem is megemlít tanulmányában, mint aki már eleve elköteleztem magam az ellenvéleményre azzal, hogy egy folyóirati cikkemben „téves konkluziója” felett sajnálkoztam.<sup>3</sup> Ez igaz, de ugyanott elsőnek emeltem szót annak érdekében, hogy tanulmánya napvilágot lásson. Véleményével ugyan egyet nem értek, de mindent elkövettem, hogy véleményét elmondhassa. Ez most megtörtént: Mezősin a sor, hogy meghallgassa válaszomat, ahol bizonyítani kívánom, hogy *Petőfi Kiskőrösön született*, — a kiskőrösiek helytelen vitapolitikája, Mezősi Károlyon esett sajnálatos múltbeli injuriák és a szülőföld-vers félelmetesnek ható mondata ellenére is Kiskőrösön született.

Mint életíró, narratív előadó vagyok, feltétlen elbeszélő, de sajnos ugyanakkor vizuális író típus: látnom is kell, amit írok visszapillantani néha az írásra. Hónapok óta betegen fekszem, nem látom, csak írógépre diktálom ezt a szöveget; beszélek, de érzem így is az írás szokott lázát. Talán most így lesz a legjobb, majd stílusbeli árnyalás nélkül mondom el,

<sup>2</sup> A Petőfi-Könyvtár szerkesztői kiadványaikban — 1907-ben — még ilyen cím alatt jelentették be Ferenczi készülő tanulmányát, mely végül is csak *Petőfi eltűnésének irodalma* címen jelent meg, mint a Petőfi-Könyvtár XXIX. kötete. Mezősi megjegyzi, hogy „Ferenczi nem adott magyarázatot arról, hogy a költő szülőhelyéről szóló vitairodalom feldolgozását miért hagyta el.” Mivel ismerem ezt az okot, közlöm: a kiadók (Kunossy, Szilágyi és Tsa) 1910. dec. 29-én közölték Ferenczivel, hogy rövidítse le a „Petőfi születésének és eltűnésének irodalma” c. kéziratát 18 ívről — 12 ívre (MTA Kézirattár MS/326). Ezek szerint Ferenczi megírta a születés kérdésének irodalmát és ezt kiadóhivatali szempontok miatt volt kénytelen az eltűnés irodalmára redukálni. Ebből nyilvánvaló, hogy Ferenczi kézírata megvan az Akadémianál őrzött Ferenczi-hagyatékban; ennek teljes átkutatásában betegségem akadályozott meg.

<sup>3</sup> Kortárs, 1958. évf. 3. sz.

amit akarok. Válasz lesz csupán, semmi más, vázlata már tisztán emelkedik ki előttem: négy kérdésre kell felelnem, nincs kitérő, s higgyék el, boldog vagyok, hogy felelhetek. Nem tudtam, hogy türelmetlenül és régen készülök erre a munkára, de tudom már, hogy nem csupán Mezősi Károlynak és egy szűk szakmai körnek válaszolok. Régen éreztem magam annyira felelősnek minden mondatomért, mint most.

### III.

Mikor és hányszor nevezte Petőfi Kiskunfélegyházát szülőhelyének? — ez lenne az első kérdés. Egyetlen egyszer, egy költeményben 1848 nyarán, pontosabban: június 6—8 között. Mezősi is megjegyzi, hogy az irodalom a félegyházi születéshelyre vonatkozó feltevéseit többnyire csak a *Szülőföldemen* költeményre vonatkoztatta. Mert — mondja Mezősi — „nem is ismerték, mennyire következetes volt Petőfi kiskunszági, félegyházi születésének hirdetésében.” Hogy valóban következetesen vallotta-e magát Petőfi félegyházi születésűnek, arra éppen ebben a részben kívánunk válaszolni: előbb a verses közleménnyel foglalkozunk.

A *Szülőföldemen* című vers harmadik sora tartalmazza ezt a már eddig is többször idézett közlést: „*Ez a város születésem helye...*” Ha nem jelölte volna meg a költő a vers keletkezési helyét, a szövegből ismernénk rá a nyolc kun város — Szentmiklós, Halas, Félegyháza, Szabadszállás, Lacháza, Fülöpszállás, Dorozsma és Majsa — közül arra, amelyikhez a költő szolt: ez *Félegyháza*, ahol gyermek volt, ahol húsz esztendeje nem járt, amelynek poros főtérén még mindig ott állt a pusztai kút, ahol nádlovát itatta. De nem is lehet helye semmiféle szándékos félremagyarázásnak, amellyel Mezősi oly gyakran vádolja az „irodalomtörténetírást”, — mint Félegyháza elsőszámú közellenségét. Petőfi megnevezte a várost, ahol versét írta, a zárósor alatti helymegnevezés — *Félegyháza* — elvitathatatlanul Petőfi-autograf.<sup>4</sup> Amióta a költő csak emlékezni tudott, egészen addig, hogy sorsa messzire úzta a szülői háztól, — minden emléke a Kiskunszághoz kötötte. De az eszmélet kezdetének varázslatos korát, — az igazi gyermekéveket — Félegyháza, egyedül Félegyháza jelentette a számára; 21 hónapos korában került ide. Hogy itt tanult meg járni? Ez kevés lenne. Itt tanult meg beszélni, itt tanult meg magyarul: mondhatunk ennél többet Petőfi Félegyházájáról? Írónál már az olvasmány-emlékek is átszólnak a múltból, önkéntelenül befolyásolva írását, életét: de mindennél — irodalomnál, szerelemnél, kalandnál, harctéri élménynél is — döntőbb, félelmetesebb, örökéltűbb a gyermekkori reminiscencia. Nos, Petőfi Sándor karonülő hónapjaitól kezdve, míg csak iskolába nem került, nem ismert más várost, mint Félegyházát, nem emlékezett más dajkára, más altatódalra, mint a félegyházira; az első szülői ház, melynek képét nem felejtí — ki felejtheti? — a félegyházi Bánhidi-féle porta; az első játszótársak, a játékok, a városkép, a nagy torony, apja hússzéke, apja barátai, a mulatós kunok — ez mind-mind Félegyháza. Nincs ezeknek az emlékeknek riválisa: Szabadszállás, már későbbi, ez a kamaszkor, Kunszentmiklós a férfikor. És mit jelent a gyermek-, a kamasz — vagy a férfi-Petőfi szemében Kiskőrös? Semmit: egy képe, egy ismerőse, egy emléke — de semmiféle — nincs ebből a faluról. „Szűkebb haza”, a táj, ami legközelebb esik szívünkhöz, a szülőföld, melyet korának minden valamire való poétája megénekelt, ez lenne számára — Pest-Pilis- és Solt „Törvényesen egyesült” vármegyék solti járásának egyik előtte tökéletesen ismeretlen faluja — Kiskőrös? Miért? Pusztán, mert születésének idején szüleit egy bérleti szerződés ehhez a községhez kötötte?

A költő szűkebb hazájának a Kiskunszágot nevezte, magát mindig — büszkén — kiskunszáginak. Joggal? Teljes joggal: arra is van adat, hogy apai nagyapja is a Kiskunszág lakója volt már,<sup>5</sup> s az bizonyos, hogy szülei — a költő születése előtt! — a Kiskunszágban éltek, (1818—1821) ő maga pedig 21 hónapos korától, szüleinek Dunavecserére való költözéséig,

<sup>4</sup> A vers két kézírata az Orsz. Széchényi Könyvtár Petőfi Erekllyetárában van (85. sz. és 8. sz. 69. l.).

<sup>5</sup> Ferenczi magáévá teszi ezt az adatot (Petőfi életrajza, Bp. 1896. I. 7. l.), valószínűnek tartja, hogy Petrovics István apjával, Tamással, költözött Szabadszállásra, aki itt „családjának új otthonát szerzett”. *Ferenczi szerint tehát Petrovics Tamás, a költő nagyapja a kiskunszági vagyonosodó ő, aki 1818—1821 között halt meg Szabadszálláson.* (I. m. I. 18. l.) Ez csak abban az esetben fogadható el, ha Petrovics Tamás, *jóval fiatalabb volt, mint azt hisszük* (1821-ben tehát nem lehetett 78 éves), mert a fia vállalkozásaiban részt venni, a nehéz mészárosmesterséget folytatni, ebből a Kiskunszágban vagyont szerezni, közel 80 éves fölvel nem lehet! Az én megállapításom szerint a Petrovics-család nem Pozsony megyéből, hanem Nyitra megyéből eredt, egyáltalában nem volt nemesi származású és Petrovics (Petrovitz) Tamás csupán 22 évvel volt idősebb a fiánál. Hogy hol halt meg, nem tudjuk, Szabadszálláson bizonyosan nem.

vagyis 17 éven keresztül (1824—1841) *apai illetőség jogán valóban kiskunsági volt* és minden erre vonatkozó bejegyzése teljesen helyénvaló. Félegyházát, gyermekevei színhelyét (1824—1830) szülőhelyként szerette, szülőhelyének tekintette, — de magát Félegyházát csak egy ízben, 1848-ban, verses közlés keretében nevezte szülővárosának. Joga volt-e ehhez? Igen, joga volt. A Petőfi kutatás is ugyanezt mondta mindig, csak éppen félfenken nyúlt a kérdéshez: Pákh Albert a „költői szabadságra”, Gyulai Pál „tévedésére”, Zilahy Károly „szeszélyére”, Áldor Imre „tréfájára”, Ferenczy Zoltán „szláv eredetének” tagadására hivatkozik. Hogy a költőnek *joga volt* dacolni „az okmányok bamba adataival”, azt tudjuk, ilyen hámoztatlanul egyedül *Illyés Gyula* mondta meg, — eddig senki más.

Petőfi tehát tudta, hogy anyakönyvi értelemben Kiskőrös a szülőhelye, de amikor a költő megénekelte szülőhelyét, egészen tudatosan fordult Félegyháza felé, mert — tetszik ez a meghatározás, Mezősi Károlynak, vagy nem, — *szellemi szülőhelye* valóban Kiskunfélegyháza volt. Szülőföld-verset Petőfi csak Félegyházáról írhatott, Kiskőrösről személyi és táji emlékei nem voltak. Mezősi ezt életrajzi botránykőként emlegeti („becsapta a kiskun népet?...”), ahogy például soha a franciák nem emlegették Stendhal párizsi sírfeliratát, aki — bár *Henry* volt és grenoble-i születésű — sírkövén mégis olaszul *Arrigo*-nak nevezte magát és milanóinak. Milánó volt szellemi szülőhelye, Lombardia szellemi hazája — erről Stendhal éppen úgy vallott, mint Petőfi. Hogy egy irodalmi fogalmat a vitaindító Mezősi Károly nem fogad el, ezzel azt nem semmisítette meg: *szellemi szülőföld, eszmei szülőföld van*. Sőt: nincs nép, nincs nagy irodalom, mely nem nyújtana erre példát.

Hogy Petőfit nem Kiskőrös szlováklakta volna készítette arra, hogy kiskunságinak nevezze magát, azzal teljesen egyetértek Mezősivel; a költő barátai és ellenségei egyaránt tudták, hogy családja evangélikus szlovák eredetű, de nem ismerünk olyan kortársi nyilatkozatot, mely kételkedett volna Petőfi magyarságában. Bizonyítható, hogy Petőfi akkor is kiskunságinak vallotta volna magát, ha Kiskőrös színmagyar falu, mert hiszen a Pest megyei Izsák már csak eléggé magyar — s a költő mégis kosarat adott az izsákiaknak is, kik követjüknek kérték, mondván, hogy ő azt „sehol széles e világon” nem fogadja el, csak szülőhelyén, a Kiskunságon. Teljesen tisztában volt — nagyon is tisztában volt! — a Kiskunság politikai fogalmával és határaival, nagyon tudatosan vallotta magát odaválósínak s hogy nem csupán a gyermekkor emlékei, hanem a férfias katonai kötöttségben élő, s mégis polgári érzelmű, nem nemesi, hanem polgári értelmű szabadságjogaikat védelmező, önérzetes kiskun nép iránti forró szeretete befolyásolta a Kiskunságra való hivatkozásainál, az kétségtelen. A Kiskunság szabadság-kiváltságai, katonai eredetű közössége még leginkább a székely székek viszonyaihoz hasonlítottak: vajon, ha egy erdélyi költő — Petőfi korában — nem a Székelyföldről, hanem annak közvetlen közelében, mondjuk a Nagyküküllő megyei Héjjasfalván születik, de már pendelyes gyermek korában egy ősi székely város falai közé kerül, — elképzelhető, hogy másként vallja magát, mint székelyföldinek? Ezt tette Petőfi: nem Pest megyeinek, hanem tudatosan kiskunságinak vallotta magát; — 1845-től kezdve 1848-ig egyre erősödő hangot kap írásaiban a szép Alföld — ennek a szépségnek ő az irodalmi felfedezője — és a nagyszerű Kiskunság dicsérete. A felvidéki útja alkalmával — 1845-ben — még az egész Alföldet nevezi meg szülőföldjének: „leröpítém lelkemet szülőföldem rónáira, hol az emberméltóság a legalacsonyabb kunyhóban is magasan tartja büszke fejét”. — „Az én édes hazám”, mondja az Alföldről, ahogy ebben a korban még csak a dunántúliak tudtak írni a szép Pannóniáról. Már 1846-ban összefűz szűkül leírásában a szülőhely, Becknek adott német nyelvű ön-életrajzában még nem nevezi határozottan a Kiskunságot szülőhelyének, (bár ennek megvolt a pontos német földrajzi kifejezése: *Kumanien* vagy pontosabban: *Klein-Kumanien*) de szülőföldjét már bekeríti: született „a Nagyalföld közepén a Mátra hegység alatt, a Tisza és Duna között...” — írja önmagáról.<sup>6</sup> 1848-ban *négy ízben* nevezi — városnév nélkül! — a Kiskunságot szülőföldjének.<sup>7</sup> Ugyanezen év júniusában a „*Szülőföldemen*” c. költeményében — *egy sorban* — szülővárosának nevezi Kiskunfélegyházát, az eszmei szülőhelyét.

Mezősi Károly eleve „hazugságnak”, „félrevezetésnek”, „megtévesztésnek”, „hamisításnak”, „képmutatásnak” inszenálja a kor egyik vezető személyiségének — Petőfiének — a kiskunsági, félegyházi szülőlttségére, „kunfiúi”, kunsági honfiúi voltára vonatkozó, szenvedélytől izzó megnyilatkozásait — amennyiben kiderülne, hogy a költő a *Districtus* közigazga-

<sup>6</sup> „... in der Mitte der grossen Ebene unter dem Gebirge Mátra zwischen der Theis und der Donau.” A költő az életrajzot K. Beck számára írta 1846-ban s annak eredetijét a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi (P. 25/74. letéti sz. alatt).

<sup>7</sup> I. Bankós Károlyhoz intézett levelében, 1848. máj. 25-én.

II. „A kis kúnokhoz” intézett nyílt levelében 1848. jún. 1—7. táján.

III. Kúnszentmiklóson kelt „Nyilatkozat”-ában, 1848. jún. 15-én.

IV. „Kiskunság” c. — életében meg nem jelent — versében, 1848. jún. 7—8. táján.

tási határain kívül született. Petőfi valóban néhány kilométerrel kijebb született a kiskun kerület nyugati határainál és Mezősi most azt képzei, hogy kiskunsági vallomása „vakmerő kockázat” volt s ha kiderül, hogy a kiskun határoktól 17 kilométernyire — ennyire volt a kiskunsági Pusztahorgoványi határa Kiskőröstől — látta meg a napvilágot, azért Petőfinek „felelnie kellett volna már életében...” Ez tévhit, mely azon alapszik, hogy a szerző nem ismeri eléggé a múlt század 40-es éveinek légkörét, aligha tudja, hogy ez volt az a kor, amelyben elképzelhetetlen volt akár az, hogy — még a költő nagyszámú ellenfelei közül is bárki — bűnnek tekintse, akár az, hogy maga a költő bűnnek, vagy csak hibának is vélje a szűkebb haza iránti szerelmét tanúsító megnyilatkozásait, a kiskunsági szülőhelyre vonatkozó vallomásait. Ez volt az a kor, amikor riadó éljen fogadott minden önkéntes indigénát, — nem egy Petőfit, hanem császári tisztviselőket és tiszteteket, ha pusztán csak azért vallották is magukat magyarnak, mert nem itt születtek ugyan, de már régóta itt éltek. Hol volt ezektől Petőfi, akinek már a nagyapja is a kiskun földet tapostal. Még nagyobbat téved Mezősi, mikor azt állítja, hogy ezért felelnie kellett volna Petőfinek „az utókor bírálata” előtt is. Nos, az utókor 102 éve tudja, hogy Petőfi Kiskőrösön született, a szülőhely-vita valóságos kis könyvtárat tesz ki, de eddig Mezősi Károly az első, aki „népésalás”-t emleget arra az esetre, ha a költő a Kiskunságtól 21 hónapnyi és 17 kilométernyi távol ságra született. Ennek a lapnak a hasábjai is az utókort jelentik, bírálja el bárki, hogy kinek van igaza: Mezősi Károlynak, aki azt állítja, hogy Petőfi ezzel „becsapta” volna a népet, vagy nekem, aki azt állítom, hogy éppen ellenkezően: 1848-ban, mikor „történelmi” neveket viselő emberek seregestől meneltek a császári lobogók alatt ellenük, az aki egy teljesen magyar népességű terület édes gyermekének vallja magát egyre fokozódó erővel, végén kiáltva, az nem csapja be a népet, hanem a nép mellé áll.

De Mezősi azt is állítja, hogy „az irodalomtörténet” Petőfinek félegyházi születésére vonatkozó vallomásait, csak egyetlen adatra, a *Szülőföldem* c. versre „igyekezett leszűkíteni” holott — közli a szerző — Petőfi egymást követő nyilatkozatokban vallotta magát félegyházinak, még okmányokban is! Ismét nem értjük, hogy mit ért voltaképpen Mezősi az „irodalomtörténet” alatt, — a tanulmányból kivehetően itt egy századon, négy emberöltőn át megnyilvánuló konok magatartásról van szó, ahol már örökségként, apáról fiúra száll Félegyháza igazának elbuktatása és a gonosz Kiskőrös mindenáron való megsegítése. Ez a mitológiai előadás, Ohrmazd és Ahrimán visszatérő harca a költő bölcsője felett, véleményem szerint, a szép tanulmány leginkább kifogásolható oldala. Mezősinek nincs igaza; ilyen Félegyházával szemben megnyilvánuló és a mindenkori magyar irodalomtudományunk imputált görcsös gyűlölködésnek még a feltételezése is mosolyt keltő. Csak nem gondolja komolyan Mezősi, hogyha a tények nem Kiskőröst igazolnák, a mai Petőfi-kutatás egyetlen betűt is vesztegetne védelmére?

Itt az a helyzet, hogy Petőfi egy verses megnyilatkozáson kívül *sohasem* vallotta magát Kiskunfélegyháza város szülőföldének. Mezősinek erre vonatkozó adatai nem állják ki a szigorú vizsgálatot. Nézzük:

1. Mezősi szerint Petőfi erdői házassági anyakönyvének egyik rovata a félegyházi születést bizonyítja. Ti. az „Életnemők, származások és Lak helyek” rovatban a költőre nézve ez áll: „Nőtlen, Félegyházi, Pest”. Mezősi kétségtelennek tartja, hogy a „származások”-rovatba a születéshelyet jegyezte be a lelkész, — holott ez nem így van, „származások” „állapotjok”, stb. kérdésre a házasulandók *rendi állásának* feltüntetése volt a felelet, tehát nemes vagy nem nemes volta. Petőfi házasságánál ez — érthetően — hiányzik, a lelkész ezt sem nála, sem Szendrey Júliánál nem tüntette fel, sőt a menyasszony nemesi nevét is „i”-vel írta: „Szendrei”-nek. Hogy pedig a „származások” nem a születéshelyre utalnak, ezt bizonyítja, hogy a *menyasszonyját* *sincs más beírva*, mint az, hogy „erdődi”, vagyis a szülői otthon helye, mert jól tudjuk, hogy Júlia Erdődtől igen távol született — Keszthelyen. Petőfi tehát a „Félegyházi” megjelöléssel kiskunsági voltára utalt újra, de *ezt a szülőhelyre vonatkozó okmányolt vallomásnak feltüntetni nem lehet!* A „Pest” megjelölés az új pár jövendőbeli lakhelyére vonatkozik, amit a lelkész a menyasszonyra nézve is megismétel: „A menyasszonyt Koltóra vitték, onnan Pestre mennek.”<sup>8</sup>

2. Mezősi meglehetősen hosszadalmasan foglalkozik *Szuper Károly* — Petőfi színésztársa — feljegyzéseivel, melyet „napló”-nak nevez. Ezzel kapcsolatban „leleplezi” *Egervári P. Ödönt*, mint aki szándékosan megváltoztatta Szuper Petőfire vonatkozó mondatait. Mezősinek igaza van abban, hogy Szuper „a maga korában kitűnő komikus volt”, de ez még nem ok arra, hogy feljegyzéseit történelmi hitelűnek tartsuk, akkor sem, ha Petőfiről azt írja, hogy

<sup>8</sup> Ugyanazt az 1933-ban kiállított hiteles egyházi esketési anyakönyvi másolatot használtam, amelyre Mezősi utal a tanulmányában: kérésre ugyanis megküldte nekem a Kiskun Múzeumban levő másolat fényképét. Szívességét itt köszönöm meg.

„félegyházi születésű”. Ezt 1842. nov. 11-ével keltezi Székesfehérvárott, tehát ha nem is okmányadat, mindenesetre igen értékes lenne, — ha ezt Szuper valóban Székesfehérvárott és Petőfivel való találkozására után jegyezte volna fel. De bizonyítható — egy évekel ezelőtt megjelent könyvemben már bizonyítottam<sup>9</sup> — hogy Szuper jegyzete nem napló — bár ezt a nevet viseli — hanem *viSSzaemlékezés*, melyet az öreg színész éveikkel, esetleg évtizedekkel az elmondott *események után* írt. Ezt nem volt nehéz felismerni: nov. 11-én ezt jegyzi fel: „Szegény Petőfi, sohasem felejttem el, egész télen hideg szobában lakott. . .” Vagyis már *novemberben* tudta, hogy Petőfi egész télen hideg szobában fog lakni a fehérvári „kisközbén” levő lakásán. Dehogyan akarom én ezzel „leleplezni” Szuper Károlyt, a derék öregot: nem csalt ő, feljegyzései színháztörténeti szempontból igen hasznos és megbízható írások, csak éppen *nem naplók*, bizonyos, hogy az azonnali feljegyzéseknek kijáró becsük nincs meg. Mezősi is beláthatná, hogy Egervári P. (Potemkin) Ödön sem érdemli meg vádjait: a kéziratot, mely Szuper leírását foglalja magában, nem ismerjük, de nem valószínű, hogy Egervári, az igen érdemes színháztörténész és egyetemi könyvtáros szintén beállt volna Félegyháza üldözői sorába. Ez még *Váti Béláról* sem tételvezhető fel, akit ugyanezen bűnnel vádol Mezősi; *Ferencki Zoltán* is nagy meglepetéssel láttuk a vádlottak padján, Mezősi ráolvassa, hogy a nagy életíró Szupernek Petőfibre vonatkozó szavait így idézi: „Félegyházáról származó ifjú”. Nem tudjuk, hogy mi volt az eredeti kézirati szöveg, de higgye el Mezősi Károly hogy egy öreg színész emlékiratai gyenge dokumentumok Kiskőrös igazával szemben: *bizonyító erejük egyáltalában nincs* és ugyanakkor három kutatót szövegrehamisítással vádolunk.

3. Nagyon érdekes, ahogy Mezősi Károly a közismert Gyulai—Arany adatot tárja elének. Való, hogy *Gyulai Pál* 1857-ben *Arany Jánosra* hivatkozva közölte, hogy Petőfi „nem ott kereszteltnek mondta magát, hol született”. Igen fontos és igen megbízható szóbeli adat lenne ez, — ha a lelkiismeretes Arany valaha is megerősítette volna, vagy legalább Gyulai bővebben foglalkozott volna vele. Éppen az ellenkezője történt. Gyulai Pál 1862-ben már nem Aranyra hivatkozva adja ezt elő, hanem „Petőfi egyik barátja”-ra, aki „homályosan” úgy emlékszik, „*mintha*” hallotta volna Petőfitől a fenti kijelentést. Nagy különbség! De Mezősi ezért Gyulainak tesz szemrehányást, mondván, hogy öt év elteltével „nem emlékezett arra, mit írt 1857-ben”. Nem gondolja Mezősi Károly, hogy nem Gyulai híres emlékezetével volt baj, hanem azzal, hogy 1857-ben egyszerűen *jéltreértette* Arany szavait, aki távolról sem állította, hogy a születésre és keresztelésre vonatkozó közlésre tisztán emlékezne, csak rémlett valami hasonló, de ez is csak „*mintha* . . .”? Ezért nem erősítette meg soha Arany Gyulai Pál közlését, bár 1862-ben már a fővárosban élt, mindennapos érintkezésben Gyulival, sőt ekkor annak a rövidéletű lapnak — a *Szépirodalmi Figyelőnek* — szerkesztője, amelyben Gyulai utóbbi közlése megjelent.<sup>10</sup> Ismerve Mezősi Károly páratlan bibliográfiai tájékozottságát — ehhez hasonlótló nem is ismerek a Petőfi-irodalomban — az a véleményem, hogy vitaindító tanulmányában ezekre az összefüggésekre rá kellett volna mutatnia, mert ezek hiányában a Ferenczi Zoltán által említett „irodalomtörténetileg éppen nem érdektelen zavarok”-at csak növeli az egyoldalú előadás, — míg ezeknek pontos ismerete jelment az alól, hogy *Arany Jánossal vitázzunk Petőfi szülőhelyének kérdésében*. Az igazság az, hogy Arany nem tanúja ennek a pernek, Gyulai pedig — mint köztudomású — a nyilvánosságra jutott adatok hatása alatt elállt attól az előbbi felfogástól, hogy Petőfi Félegyházán született. Mezősi Károly ezt „érthetetlen”-nek, mi pedig — mivel igen alapos indoklást fűzött ehhez — nagyon érthetőnek, nagyon tiszteletre méltónak, „vitéz kis úr, Gyulai Pál úr”-hoz illőnek tartjuk, ki „szívig és csontig” viszi a harcot, — lám leereszti a kardot, ha az igazság az, amivel verekednie kellene. Valóban, paulusi forduló, abban az egyben értünk itt egyet Mezősivel, hogy Gyulai Pál szava döntően avatkozott bele a vitába, — de nem *Félegyháza javára*, hanem ellenkezőleg.

4. Mezősi tanúként idézi a perben *Losonczy László* nagyköri tanárt és író, aki sok mindenről írt, csak éppen Petőfi szülőhelyéről soha. Adatairól szintén Gyulai emlékezett meg, — egy mondatban<sup>11</sup> — de ezt Losonczy éppen úgy nem erősítette meg, mint tanártársa Arany sem. *Pesty Frigyes*, a jeles történész állásfoglalását is felmutatja Mezősi, nem törődve azzal, hogy az általa pontosan idézett leírás — egy történetíró tollából eredve! — csak az olvasó bosszúságát keltheti fel: „*tisztelt válaszdó*”-nak nevezi azt, akinek vallomását említi, akiről ma sem tudjuk, hogy ki lehetett.<sup>12</sup> Majd újból Gyulai Pálra hivatkozik Mezősi Károly, mondván, hogy „Petőfinek egyik rokona” a félegyházi születést erősítette: ezt sem tudjuk, ki volt.<sup>13</sup> Mezősinek be kellene látnia, hogy amikor ő a kiskőrösi, *jegyzőkönyvekbe foglalt* leírás-

<sup>9</sup> A legendák Petőfije, Bp. 1956. 98.

<sup>10</sup> 1862. évf. II. 1—3. sz.

<sup>11</sup> Pesti Napló, 1857. évf. jan. 14.

<sup>12</sup> Magyar Sajtó, 1857. évf. 14. sz.

<sup>13</sup> Pesti Napló, i. h.

sokat és a költő keresztapjának döntő tanúvallomását nem fogadja el, túlzás azt állítania, hogy ő volna az, aki az „irodalomtörténetírás hiszékenységet és mulasztásait leleplezte...” — többek között ilyen leírásokkal, melyek névtelen vagy néma tanúktól erednek. Hiszékenységgel és mulasztással akkor lehetne vádolni, akkor lehetne — a szerző kedvelt kifejezésével élve — „leleplezni” a Félégyházára fenekedő irodalomtörténetírást, ha *ilyen* tanúkat és tanúvallomásokat fogadott volna el valaha is a Petőfi-születéshely vitájában.

Mezősi elfogult ebben a disputában, ezt talán bizonyítanom nem kell, — de elképzelhető, hogy a „birtokon belül” élő Kiskőrös elleni támadást vezetve, részrehajlatlan maradhatna? Most már foglaljuk össze, mikor és hányszor nevezte Petőfi *Félégyházát* szülőhelyének? *Egyszer*: verse s közlésében, ahol *szellemi* szülőföldjére utal, mint a Kiskunsárga vonatkozó vallomásainál is. Tehát a test és lélek kettéválasztásáról van itt szó, mint Mezősi állítja? Nem, a 21 hónapos magatehetetlen kisedből itt lett kicsiny ember, kis kun: a kiskunsági nap érlelte meg testét is, *joggal vallotta magát az ősi Districtus édes fiának*, — de a kiskun nép sem nevelt ennél külön gyermekeket a haza számára.

#### IV.

*Mikor nevezte Petőfi Kiskőröst szülőhelyének?* — ez a következő kérdésünk, amivel eláruljuk azt is, hogy nem a kiskőrösi keresztelési anyakönyvet tartjuk a kiskőrösi születés legfőbb bizonyítékának. Annyit Mezősi Károly is elismer, hogy vannak a keresztelési adaton kívül még olyan feljegyzések, melyek „a kiskőrösi álláspont számára komoly érveket jelentettek”. Örömmel emelem ki ezt a mondatot még akkor is, ha ezt a szerző úgy fejezi be, hogy ezek az érvek „egyáltalában nem döntő érvényességűek”. Mivel a *ius advocatiae* nem egyedül Kiskunfélégyházát illeti meg, most Kiskőrös adatai következnek, de *kizárólagosan csak kor- és juttatútól eredő szóbeli vagy írásbeli bizonyítékok*. Szeretném, ha nem csupán a szakkörök, hanem végre az olvasók ezrei is megértenék, hogy az utókor miért döntött a kiskőrösi szülőhely mellett: igaz, hogy ezek az adatok eddig is Kiskőrös igazát bizonyították, de az is igaz, hogy *ezeket a bizonyítékokat soha semmijéte életrajzi feldolgozás össze nem foglalta* Erre vállalkozom most.

#### Okmányfeljegyzések:

1. Petőfi iskolai személyi okmányai között az első a *pesti piarista gimnázium* bizonyítványa, ahol a rovatok kiterjednek a diák szülőhelyére. Itt (az 1834/35 tanévben) Petőfire vonatkozóan egészen világosan fel van jegyezve, hogy a Pest megyei Kiskőrösön született (*Kis-Kőrös, C. Pesthiensis*), míg apja, a *nem nemes származású* (I) Petrovics István a kiskunsági Szabadszálláson mérsáros. (*P. Stephan. Ignobilis Lanio in Szabadszállás Cuman. Minori.*) Ez csak eléggé meggyőző!<sup>14</sup>

2. A pesti piaristáktól *Aszódra* került a kis Petőfi, ahol az ottani algimnáziumban 1835-től 1838-ig végezte tanulmányait. Professzora, a derék Koren István, igen jól ismerte a költő szüleit is. Bizonyítványaiban nagyon gondosan jegyzi fel tanítványa személyi adatait s ezekből tudjuk, hogy Petőfi, az aszódi diák, Kiskőrösön, Pest megyében született (*Kis-Kőrös Pestiensis*) míg apja: „*Stephanus, Lanio in Szabadszállás in Cumania.*” Világos ez?<sup>15</sup>

3. *Selmecbánya* a következő iskola, ahová 1838. augusztus 31-én iratkozott be, mint a liceum elsőéves rétora (*rhetor primi anni*), még nem töltötte be a 16 esztendőt, de 17-nek mondja magát, ugyanakkor *szülőhelyének Kiskőröst vallja.*<sup>16</sup>

4. A selmecbányai félévi kudarc után — egy tárgyból megbukott — a költő Pestre, onnan a Dunántúlra, először Székesfehérvárra, majd Ostffyasszonyfára, végül — 1839. szeptember 6-án — *Sopronba* megy, ahol felcsap katonának. Mezősi Károly ezt úgy képzeli, hogy az ifjú költő egy sorozóbizottság elé áll s személyi okmányaival igazolva kiletét, a bizottság elbírálja a felvétel jogosságát. Ez nem így volt. Az általános védkötelezettség előtt a cs. kir. hadsereg kiegészítése elvileg szabad toborzással, a valójában pedig hatósági újoncállítással történt, mivel az önkéntes jelentkezők száma igen kevés. Ha nem került ki a *kvóta*, valóságos hajtóvadászatokat rendeztek a falvakon, befogták aki csak körmük közé került, még a vándor-

<sup>14</sup> Teljes szövegét közli FERENCZI Z.: i. m. I. 61.

<sup>15</sup> Uo. I. 94.

<sup>16</sup> Uo. I. 103. (1958 augusztusában Selmecbányán átnéztem az egykori Magyar Tár-saság irathagyatékát, ahol — szabadszállásinak iratkozott be. Kétségtelen, hogy csak szabadszállási *lakosnak* iratta magát, szülei ekkor még valóban ott laktak).

cigányokat is. Önként többnyire csak a „futott” legények és a kalandvagyó kamaszok mentek katonának: bár 18 év volt az alsó korhatár, számtalan példát tudunk arra felsorolni, hogy 15 éves gyerekek csaptak fel huszárnak, soha senki keresztlevelét vagy iskolai bizonyítványt — ahogy ezt Mezősi gondolja — nem követelt tőlük. A kaszárnyák kapuja mindig nyitva volt, az alakulatok kereteit csak a legnagyobb nehézséggel tudták betölteni, nagy örömmel, „*handgeld*”-del fogadták a szerencsétlen jelentkezőt. Minden „bizottsági” ceremónia nélkül, rátekintéssel, rövid kikérdezéssel, papírral történt a felavatás. Aki nem volt vak vagy sánta, ép volt a foga — mert a patron papírját foggal kellett elharapni — az alkalmas volt katonának. Egyáltalában az volt alkalmas, aki önmagát annak deklarálta, mint Petőfi, akit a kora és egészségi állapota — hiszen vért köpöttl — nem tett volna alkalmassá a 6 éves nehéz katonai szolgálatra. Minden katonai történést ismeret nélkül is belátjuk, hogy pl. Petőfi kaszárnyai ágytársa — tudjuk, hogy egy cigányfiú volt — aligha keresztlevelével a zsebében csapott föl a Gollner-regement gyalogosának.

Mezősi azért állítja, hogy Petőfi a soproni laktanyában személyi okmányaival a kezében jelentkezt katonának, hogy így magyarázatát adja a ma is meglévő katonai főtörzskönyvi lap születéshely-rovatában foglaltaknak. *Geburts—Ort—Comitat—Land* rovat és a rovatok alatt ezt a bejegyzést találjuk: *Kiss Körös — Pesther — Hungarn*. Mezősi ezt a *féltreérthetetlen* okmányadatot kiseri olyan magyarázattal, hogy nem „bemondására” írták be katonai főtörzskönyvi lapjába, hanem „keresztlevelé vagy iskolai bizonyítványa nyomán...” Elfelejt, hogyha felmutatta volna keresztlevelét, úgy az osztrák irnok nem írta volna Kis-körös nevét *Kiss Körösnek*, mert sem keresztlevelén — sem semmiféle okmányon — nem így szerepel; de elfelejt, hogy selmeci bizonyítványát magával sem hozta, különben nem írta volna 1842. július 27-én Szeberényinek, már a katonaságtól megszabadulva, hogy elgyalogolt Selmecre a bizonyítványért. A költő a katonai okmányain szereplő adatokat saját maga diktálta be a zászlóaljiroda nyilvántartó irnokának, két évvel idősebbnek is mondta magát a 18 éves korhatár kedvéért, ha a keresztlevel alapján írta volna be az irnok Petőfi szülőhelyét Kis-körösnek — úgy vajon, miért írta volna a keresztlevel adatai ellenére 1821-ben születettnek, mikor tudjuk, hogy 1823-ban született? Mezősi erre azt válaszolja, hogy Petőfi „két évvel való öregbítését a felvétel jogosságának igazolásául a sorozóbizottság is *elkövethte*”. Valóban elismerésre méltó ez a mindenre kiterjedő éber figyelem, a szerző páratlan vitakészsége, — de ez esetben egy nagyon halovány feltételezés áll szemben egy roppant vasok tényvel, sőt tényekkel, hiszen a költő katonai felülvizsgálati lajstromán — melyet leszereléskor töltöttek ki — a születési adatok megismétlődnek: *Kiss Körös — Pesther — Ungarn*.<sup>17</sup>

A szerzőn kívül alig tudok más kutatót elképzelni, aki egy ilyen kézenfekvő adat felett vitázna. Mezősit nem ebből a fából faragták: jól érzi, hogy bizonyítása itt nemhogy sántít, hanem hiányzik, ezért közli velünk, hogy „az egyes részletkérdésekben a *tehetőségek bizonyítása is elegendő*”. Ez Mezősi Károly álláspontja, aki a kiskörösi részletkérdésekben nem tartja elegendőnek az *okmányolt* bizonyítékokat sem!

5. Petőfi, — katonai szolgálatától való megszabadulása után, — többszöri megszakítással, a *pápai kollégium* diákja lesz: ez a költő utolsó iskolája, ahol többször szerepel az iskola matrikulájában. De itt nyoma sincs Félégyházának, ellenben *Szabadszállásnak* van. Mivel bizonyos, hogy Petőfi soha magát szabadszállási születésűnek nem nevezte — hogyan is nevezhte volna, mikor csak 1831 elején került Kecskemétről Szabadszállásra — így nem kétséges, hogy a Szabadszállásra történő utalásoknál apja *lakóhelyét* — ahol redempciós ingatlanai is voltak valaha — cserélték fel szülőhelyével, amikor adatait felsorolta. Szabadszállás, mint Petőfi-szülőhely, egy ideig (1851—1856) szerepelt a Petőfi-irodalomban, mivel azonban gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy a szülők a költő születése idején *semmi esetre sem* laktak Szabadszálláson, így ez a kun város a vitából kihullott. Legendák ma is élnek Szabadszálláson Petőfi ottani születéséről, ezek igen érdekesek, de — talán mondanom sem kell — minden történeti hitel nélküliek. A *szabadszállási születés vitatóival* — ha ma még lennének ilyenek — a *disputa csak szójocserlést eredményezhet* és nem tudom kellően megmagyarázni, hogy Mezősi Károly tulajdonképpen miért tér vissza tanulmányában ismétlenül a szabadszállási „állásponthoz”, holott ilyen a *költő életrajzi irodalma ma már nem ismer*.

Nagyon valószínű, hogy a teljesség igénye diktálta a szerzőnek a szabadszállási születéshellyel való foglalkozást, de ez esetben akár Erdélyel is foglalkozhatna, mint a költő szülő-

<sup>17</sup> Haupt-Grundbuchblatt: uo.: I. 161. — *Superarbitrungs-Liste*: uo.: I. 186. — Megjegyzem, hogy Petőfi másfél évi katonai szolgálata után sokkal több okmányok és nevét feltüntető szolgálati iratoknak (napiparancsok, vezénylési, zsoldjegyzékek stb.) kellett volna maradni. Hogy ilyenek 1918-ig a volt cs. és kir. 48. gyalogezred irattárában voltak, azt szemtanuk tanúsítják (MAYER LÁSZLÓ, gyömrői lakos közlése).

földjével, hiszen tudjuk, hogy az irodalomban — a szinte már humorosan hamis életrajzi adatok között — ennek is van nyoma.

De ha a teljesség igényére tartott igényt Mezősi, úgy elvártuk volna tőle, hogy a pápai okmányok között kutatva, nem intézi el egyetlen mondatdal a költő 1841/42. iskolai esztendője első és második félévi bizonyítványait, ahol nemzetisége, vallása, apja neve, foglalkozása, apja lakhelye — *Dunavecse* — saját szülőhelye: *Kis-Kőrös, Pest megye*, olyan pontosan szerepel és olyan cáfolhatatlanul mutat rá az utolsó iskolai okmányban a költő anyakönyvi szülőhelyére, *Kiskőröstre*.<sup>18</sup> Ugyan ki kényszerítette volna Petőfit arra, hogy ne szüleinek valódi lakhelyét — Dunavecset — és ne saját anyakönyvi szülőhelyét, Kiskőröst, diktálja be tanárainak?

Amit eddig felsoroltam, azok a kiskőrösi születést bizonyító okmányfeljegyzések. Ezekhez járul rostálásom után — melyet merek gondosnak nevezni — megmaradó három név: a költő öccse és két jóbarátja, akik a kiskőrösi születést tanúsítják.

1. *Petőfi István*, a költő öccse, nagy becsben áll Mezősi Károly előtt, mert Pásztor Ferencnek — Mezősi múlt századbeli félegyházi elődjének — van egy olyan cikke, amelyben Petőfi Istvánnak egy hozzá írt levelét közli, olyan utalással, hogy „ha (l) tanúk emlékeznek arra”, úgy Petőfi Sándor Félegyházán született, míg ő maga Szabadszálláson, 1827. augusztus 17-én... Ezt a levelet a cikkíró Pásztor felmutatni nem tudta, csak idézte, mondván, hogy az eredetét 1867-ben elkérte tőle Reményi Ede, a hegedűművész és elmulasztotta visszaadni.<sup>19</sup> Az semmi esetre sem tetszik nekem, hogy a fontos levelet éppen a világvándor Reményi vitte magával, aki 1875 óta állandóan külföldön él, az sem, hogy Petőfi István egy olyan levelet ír, ahol még a saját születése napját sem ismeri, — de nincs jogom azt állítani, hogy ezt a levelet a becsületes embernek ismert Pásztor Ferenc hamisította. Csak sajnálkozhatok elkallódása felett, mert — és ezt be kellene látnia Mezősinek — arra nincs jogunk, hogy egy elkallódott levélnek nyilván csak emlékezetből leírt szavaival megsemmisítsük a költő öccsének *előző és igen határozott vallomását*, mely hírlapi levelként jelent meg s amelyben ez áll: „*Sándor Kiskőrösön született 1822. év december 22-én, pontosan éjjeli 12 órakor,*”<sup>20</sup> Bizony, méltán lehetne rossz — az eddiginél rosszabb — véleménye Mezősi Károlynak az „irodalomtörténetírás”-ról, ha fordítva állna a helyzet: tegyük fel, hogy az irodalom Kiskőrös igazam mellett fogadna el egy elkallódott levelet, ugyanakkor elvetne egy autentikus adatot, mely Félegyházát igazolná. Ismétlem, pártatlan tárgyilagosságot Mezősítől, aki egy százados ellenvélemény kifejezője, nem várhatunk — de Mezősi nem megszállott, nem fantaszta, hanem tudós-típusú kutató, aki a tudományos bizonyításnak ezt a módját —, amennyiben ez az ő álláspontja ellen irányulna, bizonyára szokatlannak tartaná.

2. *Sárkány János*, aki a költő tanuló társa volt és később is életének „minden phasisában” ismerte, határozottan állította, hogy Petőfi Kiskőrösön született, ezt soha előtte Petőfi nem tagadta, bár — mondja igen meggyőzően, okosan — „*magát inkább kunságinak mint kiskőrösinek tartotta, s nem ok nélkül, mert ott nevelkedett, ott tanult eszmélni.*”<sup>21</sup> Írjuk Mezősi javára, hogy Sárkány közlését nem nevezi valótlanságnak, csak azt hangoztatja, hogy a költő „*Kiskőrös oldalán érdekelt*”. Nem veszi bizonyára rossz néven a félegyházi szerző, ha újra és újra megállapítjuk, hogy ebben a vitában Mezősi Károly sem mondható — eszmei értelemben — érdektelennek.

3. *Várady Antalról*, a költő barátjáról még azt sem mondhatjuk, hogy érdekelt lenne bármelyik oldalon. Ő volt „*Petőfinek azon egyetlen barátja, kivel soha meg nem haragudott.*” Várady 1872-ben cikket írt Petőfi születéshelyéről s közölte, ő maga hallotta „*több ízben*”, egyenesen Petőfitől, hogy Kiskőrösön született. A költő — Várady szerint többször — hozzá-tette ehhez, hogy luteránusnak született s ezt restelli.<sup>22</sup> Ezt sokan úgy magyarázták, hogy ezzel családja szlovák származásán restelkedett, mivel az alföldi szlovákság zömmel luteránus. Ez nem igaz, mert annak az ellenérzésnek, mely éppen a negyvenes években jelentkezett a tömegekben egyes luteránus egyházi funkcionáriusoknak a bécsi reakció támogató, reformtörekvéseinket buktató magatartásával szemben, politikai éle volt, amely azonban nem a szlovák nép ellen irányult. A legjobb patrióták között igen sok volt a luteránus, akik ugyan-

<sup>18</sup> Mindkét félévi bizonyítvány adatait közli FERENCZI: i. m. I. 226. l. A kollégiumi matrikulákat a pápai Református Egyházkerületi Könyvtár őrzi. — A könyvtár vezetőjének — PONGRÁCZ JÓZSEF professzornak, a pápai Petőfi-relikviák kitűnő ismerőjének — véleménye. Ugyancsak az, hogy a pápai bejegyzések a kiskőrösi születés bizonyítékai; ennek a véleménynek rádió-nyilatkozatban is (1959. V. 28-án) kifejezést adott.

<sup>19</sup> Pásztor a levelet 10 esztendő múltával közölte csak a Koszoru-ban, 1883. évf. I. 146. l.

<sup>20</sup> Vasárnapi Ujság. 1857. évf. febr. 1.

<sup>21</sup> Pesti Napló, 1857. évf. jan. 31. (Gyulai emlékezetes cikkében)

<sup>22</sup> Magyar Politika, 1872. évf. sept. 14.

olyan bírálattal illették egyházuk némely vezetőjének retrográd viselkedését, mint Petőfi. Sőt: pl. Kossuth nem csupán szóban, hanem ismeretes nyilatkozatában is kifejezést adott ennek, aminek semmi köze sem volt a szlovák népről táplált jó véleményéhez. Ha tehát van is az irodalomban nyoma annak, hogy Petőfi megjegyzésekkel kíséri saját luteránus voltát, ezt nem mindenáron tagadnunk, hanem megvilágítanunk, politikai rugóit megkeresnünk kötelességünk. Várady Antal közlése nem csupán arról ad számot, hogy Petőfi *lőbbször* hangoztatta kiskőrösi születését, hanem arról is, hogy ugyanakkor luteránus voltát is hangoztatta, bár kritikus hangon, de azt egyáltalában nem megtagadva. Ahogy Kiskőröst sem tagadta meg; a községet nem ismerte, rokonai nem éltek ott, ő maga teljesen kiskunsági légkörben nevelkedve, jóformán idegenné vált arra, — mégis 1849 májusában arról beszélt Váradynak, hogy *szándékában van Kiskőröst meglátogatni*.<sup>23</sup> Bizonyosak lehetünk, hogy ezt csak a közeledő invázió, majd hősi halála akadályozta meg.

A költő 26 esztendő korában meghalt, kétségtelen, hogy nem hagyta maga mögött rendezett állapotban szülőhelyének kérdését; ha megérte volna a férfikort, nyugodtan beszélt volna erről a problémáról, az anyakönyvi és szellemi szülőhelyéről, melyet egyre tisztábban látunk ma és tovább tisztázni lesz a dolgunk. Egyet már most is megállapíthatunk: a költő sem az anyakönyvi, sem a szellemi szülőhelyét nem tagadta meg. Kétségtelen, hogy a Kiskunság az eszmei szülőhely élete utolsó két évében tudatosodott benne s ha alkalma lett volna ezt megfogalmazni, úgy politikai fejlődésével kongruens magatartásnak látta és becsülte volna ezt kora, — ahogy ezt így látja ma késői kutatója, utókor.

## V.

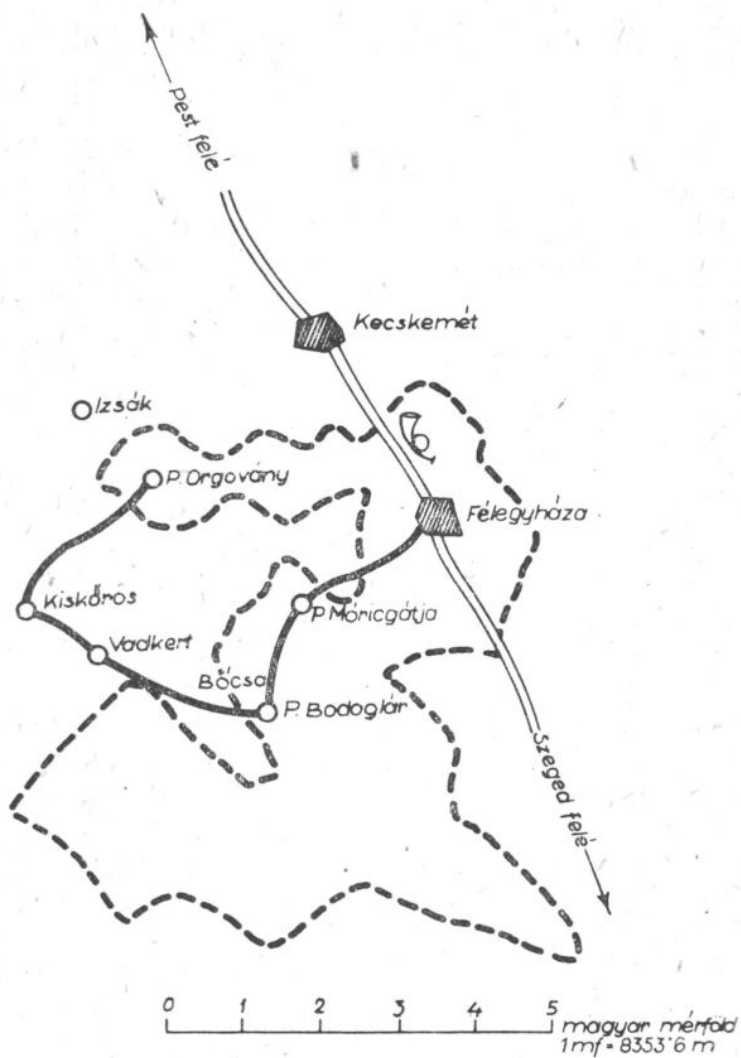
A harmadik kérdéshez értünk: *nyitva hagyható-e továbbra is ez probléma, tehát mint letehető-ség fenntartható-e bármilyen formában Petőfi félegyházi születése?* A felelet erre az, hogy *nem!* Nem mert igaza van Mezősi Károlynak abban, hogy az utolsó — és félbehagyott — disputa óta a vita anyaga kibővült, tehát mai adatainkkal ez végérvényesen eldönthető. Végleges választ tudunk adni arra, hogy az 1823. január 1-én született Petőfi Sándort szülei megkeresztelheték-e Kiskőrösön, ugyancsak január 1-én, úgy hogy a pár óras kisedet Félegyházáról oda s vissza utaztassák? Látni fogjuk, hogy nem, ez *lehetetlenség*. De végleges feleletet tudunk ma már adni arra a kérdésre, hogy hol laktak a szülők Petőfi születése idején? Látni fogjuk, hogy Kiskőrösön. Ez a kettős válasz maga a döntés.

1. Mezősi Károlynak az a véleménye, hogy Petőfi szülei 1822 szilveszterén Kiskunfélegyházán laktak, Sándor fiúk itt született s mint buzgó evangélikus emberek, kereszteltetni Kiskőrösre küldték, mivel luteránus lelkész a katolikus Félegyházán nem volt. Feleletünk erre az alábbi:

a) Semmi szükség nem volt erre az utazásra, mert a félegyházi katolikus lelkész — sőt, éppen az evangélikus egyház liberális felfogása szerint, szükség esetén, *akár laikus is!* — teljes érvénnyel megkeresztelhetette volna a gyermeket. Erre — éppen a Petőfi-család származásával kapcsolatos kutatásaim során — számtalan példát láttam. De tegyük fel, hogy Petrovits István tartott az „elkeresztelés”-től, vagyis attól, hogy a katolikus lelkész a saját egyháza tagjaként fogja nyilvántartani a fiát, ezért még nem kellett volna egy óriási utat megtennie a gyermekkel: közelebb is talált volna evangélikus lelkészt. Jegyezzük meg, nem hisszük, hogy akadt volna Félegyházán olyan katolikus pap, aki a tekintélyes és igen hirtelenharagú mézárosmester fiát erővel áthozta volna a saját egyházába: Mezősi Károly — aki legjobban ismeri a Petrovits-családot — talán egyetért velem abban, hogy a paprikamérgű székberlő a parókiát borította volna a papok fejére, ha ezt nekísérlék. Egyébként is megbízható helyi emlékezések bizonyítják, hogy Petrovits István jó viszonyban volt a félegyházi katolikus papokkal, ilyen veszély tehát nem is fenyegette.

b) Ha azonban mindenképpen evangélikus templomban akarta volna kereszteltetni elsőszülött fiát, miért utaztatta volna a csöppséget Kiskőrösre? *Kecskeméten* régi (1792) evangélikus gyülekezet volt, templommal, jóhírű iskolával, ahol a tanító-lelkészeket Petrovits István jól ismerte, később ide adta a fiát iskolába. De *Kecskeméten a költő szülei nem is voltak idegenek, rokonaik éltek itt*, Hruz Mihály, Petőfi nagybátyja, Hruz Juliska, a kedves öreg vőnlány, akinek pár esztendő múlva a nála lakó kis Sándor lett a kedvence. A Kiskunfélegyháza—Kecskemét közötti útvonalak nemcsak hazai szempontból mérve, hanem európai viszonylatban is kitűnnek, ez a Bécsből a Balkán felé vezető nagy postaút („*Tsindt posta-út*”) egyik szakasza: rövid szakasza, mindössze 3 magyar mérföld, vagyis (1m. mérföld = 8353,6 m) kerekén 25 kilométer.

<sup>23</sup> Uo. Egyébként ezt 1848-ban Sárkány Jánosnak is említette; a kiskőrösi utazás terve akkor foganhatott meg benne.



Jelmagyarázat:

----- Kiskunsági határ

==> Elsőrendű postaút

———— Pusztai utak

Hol akad olyan szülő, aki — ha már rászánja magát arra, hogy aznap született gyermekét a hetedik határba viszi keresztelni — nem a legközelebbi várost választja, amelyet valóban rövid idő alatt elérhetne, ahol rokonai élnek, — hanem a kétszeres távolságra fekvő Kiskőröst, ahová Félégyházáról még ún. „oldalútak” (*Seitenstrasse*) sem vezettek? Hol akad olyan apa, aki elsőszülött fiát — a lélek hálni járt bele, oly gyengének született — a születése után néhány órával a „pacalosa” — segítse — kíséretében egy *legalább* 100 kilométeres útra hajtja ki, kocsival, januárban, havon, kemény fagyban! Mezősi Károly egy II. József-korabeli térképre hivatkozik, én a költő születése előtt 5 évvel (1817) kiadott, Pest megye és a Kiskunság útviszonyait feltüntető atlaszra.<sup>24</sup> Nem sok az eltérés közöttünk: *oda-vissza* 100 km-t kellett volna a csecsemőnek leszekereznie, ha a közbeeső puszták érintésével toronyiránt halad Kiskőrös felé a kocsija. Ha nem, úgy sokkal többet. Mezősi szerint az ilyen utazást „néhány óra alatt meg lehet tenni...” Ha Mezősi Károly azt állítja, hogy pusztái úttalan úton, dűlőkön át kétlovas parasztkocsival néhány óra alatt 100 kilométeres utat jár meg és közben egy idegen faluban népes — hat keresztomával és komaasszonnyal népesített — keresztelőt is tart, akkor bizonyos az egekben jár fogatával és nem a földön. „Egy ilyen téli utazást csak azok vélnék lehetetlennek, akik nem az egykori viszonyok szerint mérlegelnek”, — így Mezősi. Nos, így az képzel el egy utazást, akinek soha gyeplő a kezében nem volt. Kifejezhetném magam a filológia műszavaival, beszélhetnék egy „komplex kutatási mód”-ról, de egy utazás elbírálásánál ez eszem ágában sincs. Ha még ilyen nem hallott a szerző s a Petőfi-irodalom, akkor is közlöm, hogy mivel katona voltam, értek a térképekhez, úthoz, lóhoz, s életrajzi kutató létemre jól tudok hajtani, ezért minden félegyházi paraszt nevében jelentem ki, hogy *Mezősi véleménye nem fogadható el, mert képtelenség*. Nagyon gondos feldolgozásra vall, hogy az időjárás viszonyokat is megállapította s közölte velünk, hogy a kecskeméti városi orvos — „a fizikus” — szerint 1823. január 1-én délelőtt 08 fok hideg volt s ezért valami „farkasordító” idő nem volt. Az ám: Kecskeméten, Sáni dr. tornácán, ahol a hőmérője állott! De nem az orgoványi pusztán, ahol a szél seperte a havat. Döntsék el a meteorológusok, hogyha a város belterületén *délelőtt* 08° C volt a hideg, mennyi lehetett a hőmérsékleti különbség Sáni doktor házatája és a félegyházi pusztai határ között sötét *hajnalban*, amikor — Mezősi álláspontja szerint — a pólyásgyermekek vívő szekérnek útnak kellett volna indulnia. De, hogy egy anyafarkas, a pusztaszentjakabi holtér nádasaiban lakozott csikasz toportyán nem engedte volna ki vackából a kölykét ily időben, az bizonyos: Hruz Mária — Mezősi elképzelése szerint — száz kilométeres útra bocsátotta fiát, akinek vézna testén alig száradt meg a magzatvíz. Mert ne felejtjük, hogy a költő önéletrajzában *január 1-ét* nevezi meg születése napjának, a keresztlevelé — amiről eddig egyetlen szót sem ejtettünk — ugyancsak *január 1-ét* a keresztelése napjának. Így valóban nincs más lehetőség Mezősi számára, mint annak a közlése, hogy ez a keresztelő „néhány óránál” több időt nem vett igénybe. Csakhogy ez hibás számítás, Mezősi nem valótanságot állít — ennél sokkal jobban ismerem azokat az esztendőket, melyeket kutatásokkal töltött, ennél jobban tiszteltem benne megingathatatlan hitét — de elkerülhetetlenül ide vezet az a nézőpont, amelyről válaszom elején emlékeztem meg: a Petőfi álláspontjától való vizsgálat, az az ortodox felfogás, hogy a kutatónak a szavak — és nem értelmük — szerint kell bizonyítania a költő állításait. *Igy vezet fikcióhoz egy verssor magyarázata*, így vész el a költő ember volta, de szüleinek ember volta is, akik a rideg pusztákra küldik néhány óras gyermeküket, hogy így *betű szerint* teljesedjék be a szülőföldről írt nagy költemény.

Azt hiszem, nincs értelme a további bizonyításnak. Beszélhetnék még *Soltvadkertről*, ahol még Kecskemétnél is régiebb (1745) evangélikus egyház van<sup>25</sup> és ami — ha már Mórícgát (Pusztá-Mórítzgátja) és Pusztabodoglár szörnyű dűlőútjain utaztatja Mezősi a gyermeket — 5/4 mérfölddel *közelebb* van Félégyházához, mint Kiskőrös. Egy vonalas vázrajzot mellékelek a további részletezés helyett, ez talán jobban meggyőzi az olvasót arról, hogy Kiskőrösre csak akkor küldhette volna Petrovits István kereszteltetnie a fiát, ha hosszas töprengés után a leghosszabb és legrosszabb utat választja.

2. Most pedig arra felelünk, hogy hol is laktak a költő szülei 1823. január 1-én. Petőfi születésnapján? A régebbi disputák alatt még lehettek e tekintetben a kutatóknak aggályai, sőt a mai irodalom sem állíthatta határozottan, hogy a félegyházi levéltárban nincs semmi nyoma annak, hogy Petrovitsék már első fiuk születése előtt átköltöztek Félégyházára, — hiszen tudunk olyan Félégyházáról eredő közlésekről, melyek szerint Petrovits István már 1822-ben bérlőtársként árendálta a félegyházi városi javadalmakat. Hogy Petrovits nem

<sup>24</sup> „Pest, Pilis, és Solt, törvényesen egyesült Vármegyék, a A' Jászság, A' Nagy és A' Kis-Kunság” térképe a Márton—Görög féle Magyar ø 12. lapján (Bécs, 1817).

<sup>25</sup> A Pest megyei evangélikus egyházközségek 1822—23. évi elhelyezkedésére vonatkozó adatokat dr. GAUDY LÁSZLÓ ev. lelkész, könyvtárosnak köszönöm (Evangélikus Egyetemes Könyvtár, Bpest.).

volt 1822-ben félegyházi társbérő, hogy nem lakott 1824-ig Félegyházán, hogy oda csak 1824 októberében költözött át Kiskőrösről, amikor egymaga vette bérbe a félegyházi két mézár-széklet, — ezt kétségbevonhatatlanul csak Mezősi Károly kutatásai óta tudjuk. Így nem ok nélkül állítottam, hogy a költő kiskőrösi születését Mezősi bizonyította be.<sup>26</sup> Mezősi Károly esztendőkönn át tartó munkával, végtelen alaposággal kutatta át a kiskunfélegyházi városi levéltárat; itt azt is meg kell mondanom, hogy Mezősit a levéltár átkutatásánál nem a költő félegyházi születésének bizonyítása vezette, hanem a Petőfi családjának kiskunfélegyházi időzésére vonatkozó adatok felülvizsgálata. Vállalkozását igen jelentős tudományos sikerrel fejezte be: a költő apjának munkás életére, terveire, egyéniségére vonatkozóan olyan teljesen új adatokat kutatott fel, amelyek méltán fogják a szakkörök figyelmét felkelteni. Mezősi előreláthatóan két részből álló kötetben fogja adatait nyilvánosságra hozni<sup>27</sup> s műve kéziratának én vagyok a lektora. Ezt azért közlöm, mert amikor Mezősinak a Petőfi-kutatásnál végzett igen komoly érdemeiről beszélek, ez nem üres — az ellenfélnek kijáró lovasias — bók, hanem egy munkásság dicsérete, amiről talán nekem vannak a legközvetlenebb tapasztalataim. De ugyanakkor én tudom legjobban, hogy *Mezősi Károly a leg gondosabb vizsgálatai ellenére sem talált a kiskunfélegyházi levéltárban egyetlen olyan adatot sem, mely akár csak céltzotti is volna arra, hogy Petrovitsék 1823. jan. 7-én Félegyházán laktak*, vagy itt — akár csak átmenetileg is — tartózkodtak. *Ilyen adat nincs*, ha volna, Mezősi magasra mutatva tárná elének, s minden Petőfi-kutató készséggel ismerné el ezt Félegyháza mellett szóló fontos dokumentumnak. „Biztos, hogy a gyermek ott születik, ahol édesanyja a szülés idején tartózkodik” — írja tanulmányában Mezősi és nem minden derű nélkül olvastam ezt az üdítő igazságot. Ez aztán bizonyos. A hiba ott jelentkezik, hogy Mezősi — bár semmiféle adalékot nem talált a kiskun székváros levelesházában — *jeltételezi*, hogy Petrovits István „a bérlet felől érdeklődve” 1822 szilveszterén Félegyházán tartózkodhatott s ehhez hozzátéveszi — hiszen kénytelen hozzátenni — hogy a „feleségével”. Vagyis a Petrovits-párt minden bizonyíték nélkül Félegyházára utaztatja, nem törődve azzal, hogy az asszony kilencedik hónapjának végén jár. Sőt: „Petrovitsné pedig a szülés *miért ne* érhetne volna Félegyházán?” — kérdi tanulmányában. *Miért ne?* — erre nézve feleljen maga Mezősi Károly, aki mindnyájunknál jobban tudja, hogy a költő apjának s anyjának 1823 január elsején meg semmi keresnivalója nem volt Félegyházán és nem laktak Félegyházán.

A költő szülei a kérdéses szilveszteréjen *Kiskőrös lakói voltak*, gyermekük ott született. Hadd idézzük magát Mezősit: „Petőfi szülei 1821—1824-ben bizonyíthatóan Kiskőrösön is laktak.” És még hol? — kérdezzük Mezősit — hol laktak még bizonyíthatóan, hiszen szerzőnk ismeri legjobban az 1821-es fuvar kirendelését, mikor Kiskőrös 6 szekérral költöztette költségébe a Petrovits-családot és az 1824-es 7 szekér hiteles történetét, mellyel Félegyháza költöztette városába a kiskőrösi mézáróst. E két, okmányokkal bizonyítható, költöztetés közé esik 1823. január 1-e, Petőfi Sándor születésének napja, akinek szülei ekkor kiskőrösi lakosok voltak, ő maga Kiskőrösön született és megkereszteltetett a kiskőrösi evangélikusok templomának medencéje felett. Most említem meg, csak egy felmondattal, a kiskőrösi keresztlevelet, mely méltán büszkesége a községnek, de számunkra csak az *egyik* adata a költő kiskőrösi születésének — s egyáltalában nem a legfontosabbik.<sup>28</sup>

A legfontosabbakat felsoroltam. Nekem az a nézetem, hogy az okiratos bejegyzések

<sup>26</sup> Különös helyzettel állunk itt szemben: Ferenczi, aki Kiskőröst tartotta mindig Petőfi szülőhelyének, azt állította, hogy Petrovits István már 1822-ben társbérő volt Félegyházán (I. m. I. 34. 1.). Mezősi, aki viszont Félegyházát tartotta mindig Petőfi szülővárosának, tanulmányában azt állítja, hogy: „A kiskunfélegyházi levéltárban nem találtam olyan adatot, amely igazolta volna, hogy Petrovits István 1822. év végén Kiskunfélegyházán bérletárs lett volna.” Mezősi tehát megcáfolta Ferenczinek azt az adatát, melyet 1896-tól kezdve, egészen napjainkig elfogadott a Petőfi irodalom. Természetesen, Mezősi adatát fogadjuk el, mert Ferenczi csak kiemelt néhány iratot a félegyházi levéltárból, de annak teljes átkutatója Mezősi volt.

<sup>27</sup> (I.) „Petőfiék Félegyházán” (II) „Petőfiék a Kiskunságban”.

<sup>28</sup> A kiskőrösi keresztelési bejegyzés azért bizonyítható adata a kiskőrösi születésnek is, mert ha Petrovits Istvánék nem lettek volna történetesen Kiskőrös lakói, ezt a körülményt a keresztelő lelkész éppen azért tüntette volna fel a matrikulában, aki Petrovitsékat igen régen és jól ismerte. Az *Ellenőr* (1872. évf. IX. 14.) közölte Blázy Lajos kiskőrösi ev. lelkész még 1867-ben írt levelét, ahol a lelkész megjegyzi, hogy „a másutt szülőttekhez a hely is hozzátévetett”. Példákat sorol fel: „*Johan Pilat, jaber* (kovács), *Poltgard*,” vagy „*Gózon Sebestyén, officialis* (hivatalnok), *Csengödensis*” vagy éppen: „*Jos. Kovácsay, arendator*, (bérő) *in Tetétlen*.” Nagyon eszesen jegyzi meg Blázy, hogyha Petrovits valóban félegyházi lakos lett volna, úgy a keresztelő Martiny Mihály bejegyzete volna az anyakönyvbe, hogy: „*Steph. Petrovics, sub. arendator Félegyházensis*.” Mert szándékosan csak akkor mulaszthatta volna ezt el, ha már eleve tudja, hogy e gyerekből válik Petőfi Sándor.

szemben beszélnek minden érvelésnél, *Petőfi anyakönyvi szülőhelye Kiskőrös, ez tény, ami tény marad.* Petőfi kultuszának félegyházi ápolói, barátaim, ezt végre tudomásul vehetnék s minél előbb veszik tudomásul, annál jobb. A Petőfi által lakott városok közül talán csak Sopron az egyetlen, Félegyházán kívül, ahol tudós történész áll a helyi Petőfi-kutatás és kultusz élén. Kiskunfélegyházán éppen a szellemi szülőhely emlékeit, emlékhelyeit és dokumentumait kellene a kultusz középpontjába állítani, kihasználva azt, hogy a város falai között él az a kutató, akinél többet senki sem tud — és senki sem tudott — az országbán a Kiskunságról, mint a költő és családja szűkebb hazájáról. Dr. Mezősi Károly irányítása mellett a kiskunfélegyházi Hattyú-ház az ország legszebb Petőfi-múzeumává válhatna; véleményem szerint ezt kellene Félegyházának szorgalmazni, nem pedig a kiskőrösi szülőházat perelni, amely helyett mást adni nem tud, mert Petőfi egykori lakhelyét elődeik a földig rombolták, a kutató, hol nádlovát itatta, betemették, a szobrot, mely alatt gyermekkori játékait űzte, darabokra törték. Nem pusztító szándékkal, szó sincs róla, éppen „városszépítési” okból. — Hogy ezek a költő emlékei, az eszükbe sem jutott, elfoglalta őket a szülőhely-per — amely megnyerhetetlen.

## VI.

Az utolsó kérdéshez érkeztem, mely a számomra is kérdés volt. Vajon az én dolgom megvédeni a kiskunok fergeteges támadása előtt a kiskőrösi szülőházat? Mezősi Károly a legtehetségesebb kiskunsági szülőhely perelő ugyanis nem csupán Kiskőröst fogta ostrom alá, hanem tanulmányában nagy helyet szentel annak a bizonyítására is, hogy a költő szülei még csak *nem is laktak* abban a kiskőrösi épületben, amelyet az ország — és a világ, tehetem hozzá bátran — Petőfi szülőházaként tisztel. Ebben a szülőházban, a rajta levő emléktábla felavatása óta, annyi szónoklat hangzott el, hogy ez kinyomtatva, padlásgerendáig töltené a házat, amelyet Mezősi másként sem említ, csak idézőjelben: „a szülőház...” A helyi propaganda központjának véli, roppant eszesen felépített oppozícióval úgy megingatja a szülőház történeti hitelét, hogy nem hiszem — a szakembereken kívül — akadt volna bárki is, akiben, a tanulmány olvasásakor, ne támadt volna fel egy percre a kétely; „hátha, tényleg...” Éppen ez a kitűnően megszerkesztett filippika, továbbá egy igazságnak a felismerése: *ti. Mezősi joggal állítja, hogy irodalomtörténetírásunk és Irodalmi Múzeumunk elmulasztotta a kiskőrösi szülőház hitelességét bebizonyítani, ez készített arra, hogy részt kérjek az épület védelméből, mely már régen nem ház, hanem nemzeti ereklye. De ezt a házat nem én rendeztem be, nem én nyilvánítottam a költő szülőházának és lakásmúzeumnak, tehát én elfogadhatónak találok Mezősi érvelését, semmi sem tarthatott volna vissza attól, hogy a szülőhely kérdésétől függetlenül, a szülőház kérdésében igazat adjak neki. Nem adhatok igazat Mezősinek, mert nem győzött meg, ugyanakkor pedig meggyőződtem, hogy aligha van Magyarországon emléképület, melynek történeti hitelessége olyan 100%-osan volna bizonyítható, mint a kiskőrösi Petőfi-házé. S mivel nem intézhetek körkérdezt kutató-kortársaimhoz, hogy ki vállalja a ház védelmét s mivel tudom, hogy a kiskőrösi ház sok szónoka és az ünnepi főrendezők között egy sem fog akadni, aki kiáll most a küszöbre, hogy onnan dörögje, mint annyiszor: „Szent a küszöb, melyen beléptem én...” — végül pedig mivel nekem valóban szent az a küszöb, így kifejeztem ezek a „szubjektív okok” bírtak rá arra, hogy illetékességemet messze túllepve, védelmezzek egy épületet, melynek számtalan hivatalos gazdája, főfelügyeleti hatósága, költségvetése, idegenforgalma, bonyolult adminisztrációja van, amikről egyébként én nem tudok semmi közelebbit...*

Ha az ember Kiskőrösön a legegyszerűbb kérdést teszi fel, pl. azt, hogyan került fel az emléktábla éppen ennek a háznak a falára, senkitől sem kap feleletet. Nem kaphat, mert Petőfi-biográfus sem foglalkozott ezzel soha. Annyit mindenki tud, hogy *Ivánka Imre* országgyűlési követ támogatta a szülőház megjelölését, — de hogy milyen adatok bizonyították már 1862-ben, hogy ez az épület volt Petőfi szülőháza, arra nincs válasz. Mezősi erre a megdöbbentő dilettantizmusra, a maga fürgeségével, azonnal és nem minden gúny nélkül mutat rá. Hogy válaszoljon is végre valaki erre a kérdésre, szabad talán kifejeztem azt a véleményemet, hogy a házra *Sárkány János*, Petőfi barátja és akkori kiskőrösi evangélikus lelkész helyi kutatásai nyomán került fel az emléktábla. Sárkány volt az, aki 1857-ben közölte Gyulai Pállal, hogy: „Petőfi keresztzülemek egy része most is itt lakik Kiskőrösön, kik bizonyíthatják, hogy Petőfi valóban itt, Kiskőrösön született...” Ugyancsak ő említi *Leska Istvánnét*, az őzvegy evangélikus papnét, akit még jól ismert s aki közölte vele, hogy jelen volt a költő születésénél.<sup>29</sup> Bizonyosra vehetjük tehát, hogy Leskáné volt az, aki Sárkánynak megmutatta a költő szülőházát, amelyre — helybeli polgárok áldozatkészségéből — öt év múlva, a ma is meglevő márványtábla került. Kiskőrös azonban gondoskodott arról, hogy a még élő tanúk

<sup>29</sup> Pesti Napló, 1857. jan. 31.

szava ne vesszen el, ezért nagyon dicséretes módon 1872-ben *hat tanút hallgatott ki, akik még emlékeztek a Petrovits-családra, közülük négy pedig a házra is, ahol laktak: ez volt a Makovinyi nevű borbély háza, a mai Petőfi-ház, a Petőfi tér 1. sz. épület. A vallomásokról a járásbíró-ságon igen pontos jegyzőkönyveket vettek fel s ezeket „örök emlékezetül” a község a megyé-hez, Pest megye pedig — ismét nagyon helyesen — a Magyar Tudományos Akadémiához juttatta el. Most aztán annak kellett volna következni, hogy a költő életrajzi kutatói és a kiskőrösi Petőfi-ház és kultusz papjai ezeket az adatokat idézik, felhasználják, feltüntetik. Szó sincs róla: 1954-ig a jegyzőkönyveket senki nem is keresi.<sup>30</sup> A kiskőrösi Petőfi-házat úgy rendezik be, hogy a falakra nem ezek a döntő fontosságú protokollumoknak a fotókópiái kerülnek, hanem pl. a *Szülőföldemen* c. vers kéziratának fényképe, amely alól — valóban véletlenül — elmarad a „Félegyháza” helymegjelölés. Nagyon megértjük, hogy Félegyháza s a kiskunsági városok — élükön Mezősivel — ezt még ma sem felejtették el s furiózus kirohanásokat intéztek a „retusáló” kiskőrösi múzeum-berendezők ellen. Hangsúlyozom: biztos tudomásom van arról, hogy *senki sem akarta jétrevezetni a kiskőrösi Petőfi-ház látogatóit*, a kézirat fényképéről egyszerűen „lemaradt” a keltezési helyet feltüntető egyetlen mondat, de hangsúlyozom azt is, hogy izléstelen dolog volt éppen ezt a verset, a versengő kiskun városhoz intézett forró vallomást kifüggeszteni — Kiskőrösön. Bizonyos, hogy a szülőhely-kérdés történeti fejlődésének nem ismerete, a szakszerűtlenség volt az oka annak, hogy a kiskőrösi emlékmúzeumot végigjáró látogató — amennyiben valamennyire is ismerte a szülőhely-vitát, vagy éppen kiskunsági volt — nem érezte magát meggyőzve a kiskőrösi „dokumentumok” által, amelyek közül első helyen a berámazott keresztelési anyakönyvi kivonat tűnik a vendég szemébe: mintha ez egymagában bizonyítana valamit!*

Lehet, hogy falra borsót hányok — nem először szólok erről —, de javasolom, hogy a kiskőrösi Petőfi-ház váljon az eleven Petőfi-kultusz központjává és ugyanakkor az állandó kiállítás anyagának feltétlenül legyen annyi *meggyőző ereje*, hogy az emlékmúzeumból távo-zók ne vigyenek magukkal többé kétségeket. Kiskőrös ellustult, stereotíp anyaggal, semmit-mondó képekkel, bárhol megszerezhető könyvkiadványokkal, néhány megható és több téve-sen származtatott, vagy a szülőházba vétképp nem illő („Petőfi kulcsa”, „Petőfi atyjának pipája”) relikviával fogadja az érdeklődőket: védtelen és tehetetlen a támadásokkal szemben; így érthető, ha a félegyháziakkal, különösen a félelmetes Mezősivel szemben az irodalomtudo-mányi intézmények mögé menekül és egy kis hatósági támogatásért folyamodik. Mi volna, ha a Petőfi-ház valóban Petőfi származásáról és születéséről beszélné? Nem volna helyesebb ha a falakon pl. egy kitűnően megszerkesztett színes vázlat szemléltetné a költő családjának vándorlását Pest megyében és a Kiskunságban? Vagy a keresztlevél mellett ott volnának a költő kiskőrösi születésére vonatkozó okmányjegyzések fotókópiái, a versidézetek mellett pedig az egykori bírósági tanúvallomások faksimilái? A világnak minden emlékmúzeuma *önmagát dokumentálja*, — kövesse ezt a példát Kiskőrös is, lássa be, hogy a győzelem egyedüli útja itt a meggyőzés —, semmi esetre sem a rivális város elhallgattatása.

E kitérő után következik a negyedik és utolsó kérdés: *melyik épület volt Petőfi kis-kőrösi szülőháza?*

Mezősi Károly természetesen azt állítja, hogy mivel Petőfi nem Kiskőrösön született, így szülőháza sem lehet ott, legfeljebb szüleinek egykori lakhelye. De Mezősí szerint semmi sem bizonyítja, hogy a költő szülei valaha is laktak volna a Makovinyi-féle épületben, sőt: okmányokkal kísérli bizonyítani, hogy ott sohasem laktak, tehát az a példa nélkül álló kegyelet, mely körül fogja az szalmatetős viskót, nem illel meg a nagy emlékhelyet. A fél-egyházi álláspont képviselője úgy véli, hogy az irodalomtörténeti kutatás feladata a ház, mint szülőház hitelességét megvizsgálni. Mezősí ezt a vizsgálatot elvégezte és szerinte az eredmény negatív: felülvizsgálva Mezősí adatait, *úgy látom, hogy tévedett*. Erről fogok most beszélni.

1. Mezősí közli, hogy Kiskőrös haszonbérleti szerződésben biztosított Petrovits István számára lakást a község piacterén, közvetlenül a bérebevett mézszárszék mellett, mely 1 szobá-ból, konyhából és kamrából állt. „Miért ment volna el lakni egy távoli kis zsellérházba?...” — kérdi Mezősí. Erre először is megjegyezzük, hogy a szerződésnek ezt a pontját elég régóta — 1892-től — ismeri az irodalom és sohasem kételkedtünk abban, hogy Petrovits István, amikor Kiskőrösre költözött, *rövid időn át* valóban ebben a kicsiny, alkalmatlan lakásban

<sup>30</sup> Mezősí volt, aki kereste és megtalálta ezeket a jegyzőkönyveket. Tanulmányában neheztelve fordul néhai *Kiss Béla* kiskőrösi kutató felé, aki ezeket a fontos okmányokat publikálta (Petőfi emlékek Kiskőrösön... stb. 1956.) — de nem emelte ki, hogy Mezősí vezette nyomra. Kiss Béla nekem két ízben is elmondta, hogy Mezősí Károly révén tudta meg a jegyzőkönyvek biztos hollétét, — én ezt 1956-ban említettem is Mezősinek. Érthetetlennek tartom, hogy a megjelent munka valóban nem hivatkozik Mezősire, de mivel posthumus kiadványról van szó, ítélete előtt a kéziratot kellene megtekinteni.

lakott. Ugyanis „a távoli kis zsellérház” — a Makovinyi-féle ház — amit Mezősi említ, nagyobb, kényelmesebb, (2 szobás, különálló udvar) mint a mézárszék melletti lakás, ezenkívül egyáltalában nincs „távol” a székeltől: pár lépésnyire fekszik onnan. Okmányadatunk — hitelesített tanúvallomás — igazolja, hogy Petrovits István és felesége Kiskőrösre érkezve „eleinte” a mézárszék melletti természetbeni lakásukban laktak, majd „később átmentek az úgynevezett Makovinyi-féle házba”. Ezt a tanúvallomást Mezősi is igen jól ismeri, *Duchai* (Mezősi szerint *Dukai*) *Pátné, Jeszenszki Zsuzsanna* bírósági vallomása ez, amelyet megerősít özv. *Dinka Jánosné, sz. Fekete Anna* egészen hasonló, hatósági jegyzőkönyvből foglalt nyilatkozata.<sup>31</sup> Ezek az adatok csak ahhoz nem szólnak, aki befogja előlük a fülét.

2. Mezősi Károly ezekkel a vallomásokkal szemben egy másik vallomásra hivatkozik, melyet egy Kiskőrösről elszármazott kereskedőné, özv. *Hauser Lipótné, sz. Rosenfeld Rebeka* tett 1872-ben a szegedi törvényszék előtt. Hauserné itt azt közli, hogy Petrovits István és családja a nagyvendéglő melletti (tehát a mézárszék közelében levő) lakásban laktak „folyton”. Ezt Mezősi a Makovinyi-féle ház elleni adatként könyveli el, de amikor az öreg Hauserné azt állítja, hogy „8—9 évig” (1) laktak Petrovitsék vele együtt Kiskőrösön, akkor szerzőnk úgy látja, hogy itt „Hauserné már tévedett...” Ugyanígy bírálja el Hauserné szószátyár fiának — Hauser Lipótnak — 1872-ben kelt hírlapi levelét, ahol azzal dicsekszik, hogy Petőfi Sándor vele született ugyanegy házban, Kiskőrösön. Ebből — figyelemre méltó elfogultsággal — Mezősi azt következteti, hogy amennyiben Hauser Lipót a nagyvendéglő melletti házban született, úgy a kiskőrösi szülőház hamis, de nem következteti azt, hogy az ifjú Hauser *mindenképpen* Kiskőrösön született, tehát vallomása végeredményében Petőfi kiskőrösi szülőhelyét bizonyítja. Nem vagyunk elragadtatva Hauserné és fia zavaros nyilatkozataitól és nagyon megértjük, hogy a kiskőrösiek Hauser Lipótnak azt az állítását, hogy Petrovitsék 8—9 évig laktak Kiskőrösön, nem kívánták a haza „örök emlékezetébe” adni. Mezősi ezeket az adatokat felhasználva hibásan okoskodik, mikor ugyanis két lehetőségből ugyanazon következtetésre jut, akkor a paralogizmus hibájába esik, tévesen konkludál. Tanulmányának az a része, ahol Hauserék ellentmondásairól szól, nagyon érdekes, — a szerzőnek erős groteszk-érzéke van — *csak éppen igaz a nincs*: Hauserné nem azt bizonyítja, hogy Petőfi nem született a Makovinyi-házban, a fia pedig távol van attól, hogy ezt bizonyítani képes legyen.

3. Aki ezt bizonyítani tudja, az Petőfi keresztapja: *Martiny Károly*. Valóban, csodálatos dolog ez a születéshely-perl! Hogy 100 éve húzódik, azt a tudományos megvitában hiányán felül, nem is tudom, hogy a magyar hajthatatlansággal vagy speciális kiskun makacssággal magyarázzam? Mert van-e ilyen még a világon? — *a keresztapa* jelentkezik, az, aki a gyermek anyját, apját régen és jól ismerte, aki egy faluban élt a szülőkkel, aki keresztvíz alá tartotta az újszülöttet, s *ennek sem hisznek!* Ezért mondtam egyszer — éppen Kiskunfélegyházán — ha maga Petőfi támadt volna fel segesvári sírjából, hogy bizonyítsa kiskőrösi születését, kiskun barátaim neki sem hinnének.

Mezősi azt állítja, hogy Martiny Károlynak, a költő keresztapjának vallomása túl van értékelve. Pontosan az ellenkezője az igaz: *a vallomás fontossága teljesen hiányzik a köztudatból*: Félegyháza a híres vessort idézi, Kiskőrös az emléktábla szövegét, — Martiny Károly vallomásáról senki sem beszél, Mezősi is igen keveset. Igaz, a Petőfi-irodalom alaposan elintézte szegény Martiny Károlyt, attól kezdve, hogy „aggságtól és nyomortól sújtott elme”, egészen addig, hogy „agyalágyult”, élete 68. évétől kezdve minden jelzöt megkapott. Addig senki sem bántotta, addig nem volt agyalágyult, míg nem közölte, hogy él és ő Petőfi keresztapja: ha hallgat, bölcs is maradhatott volna.

Martiny Károly ügyvéd, Martiny Mihálynak, a Petőfit keresztelő evangélikus lelkésznek a fia volt. Látását elvesztette, ezért ügyvédi gyakorlatával fel kellett hagynia, Szécsényben — nagyon messze Kiskőröstől: Nógrádban — élt egy nőrokonánál. A helybeli evangélikus lelkész Simonides János fedezte fel, akinél az öreg ügyvéd gyakran megfordult. *Természetesen szó sincs arról, hogy agyalágyult vagy akár csökkent értelmű volna*: művelt ember, ha meg is vakult szerencsétlenségére, szerencsénkre szellemét semmiféle sérülés nem érte. Ez világosan kitetszik vallomásából.

Ugyanis 1872. szeptember 6-án néhányan a szécsényi értelmiségből — a lelkész, egy ügyvéd, egy orvos és egy orvosjelölt — Gonda Károly járásbíró elé vezették az öreg Martiny Károlyt. A bíró, tanúk előtt és teljes hivatali személyzete útján, eskü alatt kihallgatta, majd vallomásáról jegyzőkönyvet vett fel. A Petőfi-irodalomban számtalan jegyzőkönyvet ismerünk, de ennél pontosabb, hűvösebb, szakszerűbb, a tárgyat szorosabban összefoglaló — nincs. A bírói jegyzőkönyv lényege az, hogy Martiny Károly előadja a kiskőrösi keresztelő történetét, ahol ugyanis ő és huga — Martiny Ludovika — voltak a költő első keresztszülői. Martiny Károly ekkor 17 éves diák volt és szünidejét töltötte otthon, Kiskőrösön; amilyen

<sup>31</sup> Ezek azok a jegyzőkönyvek, amelyeket Mezősi talált meg és Kiss Béla közölt. (I. m).

megtiszteltetést jelentett a Petrovits-családnak, hogy keresztkomaságba kerültek a lelkészekkel, ugyanolyan megtiszteltetést jelentett a felkérés az ifjú Martiny Károlynak, akit ime, felnőttszámba vettek. Mindenre jól emlékszik, az egyik keresztszülő nevét, — mert hatan voltak — tévesen ejti, de különben is „nem tudom, él-e még azon korból valaki...” — mondja szomorúan. A jegyzőkönyv 6. pontjában pontosan elmondja, hogy Petrovitsék Sándor fiuk születése idején Kiskőrösön laktak, a gyermek Kiskőrösön született... *Mezősi Károly tanulmányában ott követte el a legjelentősebb hibát, hogy nemcsak lebecsülte ezt az okmányt, hanem olyan jellemzést ad róla, ami alkalmas arra, hogy a tájékozatlan olvasó szemében jelentéktelenre zsugorítsa a dokumentum értékét. Azt állítja, hogy Petőfi keresztapja alig tud valamit a szülőházról, s a jegyzőkönyvben csak annyit mondott, hogy ezt „talán” meg tudná mutatni. Idézzük most a szécsényi jegyzőkönyvet, Martiny Károly szavait: mit tud valójában a kérdéses házról?*

„A helyszínén talán meg tudnám mutatni, de jelenleg csak annyit mondhatok, hogy a piac közelében egy kis mellékutcában jeküdt, a piacról is látható volt, különben azon házat Petrovits csupán haszonbérbe bírta s úgy emlékszem, hogy az igen kisszerű, náddal fedett ház volt, s amennyire vissza tudok emlékezni, valami Makovinyi nevezetű borbély mesterember tulajdona volt. Tájékoztatóul annyit mondhatok, hogy a kérdéses épület, hol Petőfi Sándor született, a nagy vendéglő s a mézárszék közelében volt és a városháza szintén közel volt e házhoz, onnan azonban nem lehetett látni ezt, mivel az éppen említett vendéglőépület akadályozta a kilátást, a városházától tekintve a kérdéses házat — amint emlékszem — balra nyugati irányban állott.”<sup>32</sup>

A bizonyítás a céloom, nem pedig az, hogy olcsó eszközökkel meghassak bárkit is. Nem kell „lelki szemeink elé idézni” a szécsényi járásbírószágon lefolyt jelenetet, a hideg szöveg tisztán közli velünk, hogy mi történt itt. Sem a járásbíró, sem a tanúk nem voltak soha ebben a Kiskőrös nevű alföldi községben, amelyről a kikérdezett beszél. A kikérdezett vak, évtizedek óta nem látta a falut, amelyet leír, de előttünk, akik jól ismerjük az 1823-as Kiskőröst — talán jobban, mint a mait — leírása nyomán egészen világosan, erős napsütésben, a maga sivárságában megjelenik az egykori Kiskőrös, a piactér, a régi nagyvendéglő és mézárszék, amelynek már nincs nyoma, a „kis mellékutca” és balra a ház: „igen kisszerű, náddal fedett...”

Igen: ez az a ház! Ez a nádfedeles, ez a viskó. Helyi sovinizmus, apró ravaszágok, a szárazdajkának, pesztonkának szoptatósdajkává, a magyar komaasszonynak keresztszülővé történt előléptetése, otromba szervezési módszerek, pesti küldöttségek görögtűzzel való fogadása, idegenforgalomnak tett engedmények, — ezek mind igazak, de ezeknek semmiféle köztük sincs ahhoz, hogy *Petőfi Sándor itt született, elvitathatatlan szülőhelye Kiskőrös, elvitathatatlan szülőháza ez a kunyhó*. Mezősi adataival szemben jegyzőkönyvi megállapításokat idéztem. Most megismételtem előbbi állításomat: *a magyar irodalomtörténetben egyáltalában nincs költői emlékhely, melynek hitelességét ennyire alaposan, ilyen messzire tekintő módon, formailag hibátlanul, tartalmilag ilyen féltrethetetlenül dokumentálta volna kora és utókor, mint a kiskőrösi szülőházat*. Az igaz, hogy a Ferenczi-életrajz megjelenése óta kényelembe helyezte magát Kiskőrös, ahol inkább kihirdették, mint bizonyították a születéshely és szülőház hitelességét; a tekintélyi elv, az ünnepszé és az adminisztráció nagyobb súlyra vergődött Kiskőrösön, mint a tudományos igazolás. De ezt most vellem a vitával pótoljuk. Lehetetlenség, hogy Kiskőrös ne tanuljon ebből a disputából!

\*

Végeredményében Mezősi Károlynak köszönhetjük, hogy kezdeményezésével munkára és feleletre készítetett hennünket; — számomra nagy élményt jelentett ez a töprengés és párbaj, mert az a hitem, hogy erre a vitára szükség volt és ez a vita most tisztázott valamit. De ha hiszem is, hogy ez az ankét az utolsó irodalmi disputa a százéves szülőherny-perben, nem hiszem, hogy Mezősi Károly és e sorok írója most már békében fog megérni egymás mellett: a születés és halál kérdésein túl, még túlságosan sok a vitatható probléma a költő életében. Amint válaszom elején mondtam, életrajzi nézőpontjaink különbözősége áthidalhatatlan szakadékot jelent kettőnk között. Személyes barátok lehetünk — azok vagyunk —, de mindketten jól tudjuk, hogy az igazi — igazán szétszakíthatatlan — kapocs közöttünk nem ez a barátság, hanem éppen az, hogy ellenfelekké kényszerülünk lenni.

<sup>32</sup> Pesti Napló, 1872. szept. 13. — „*Petőfi keresztatyjának, Martiny Károlynak vallo-másáról jelvelt jegyzőkönyv*.” Mezősi Károly, aki pl. Kiskúnfélegyháza melletti argumentumként szerepelteti — és kifogástalan bibliográfiai adatokkal látja el — Lisznyay Kálmánnak, a palóc költőnek néhány versorát („*Lelemadta teremtette — Kunfia!*”) és ezt „közlés”-nek nevezi, Martiny Károly szécsényi jegyzőkönyvének sem a bibliográfiai adatait, sem a keltjét nem közli. A fontos okmányok ez a lenézése teljesen indokolatlan — éppen Mezősi Károly, a Petőfi-diplomatika alapos művelője részéről!